

legzetvételeit. Tudjuk, hogy a magyar ember valójában csak annak engedelmessé válik meggyőzésből, akit szeret. Ragaszkodásával számszorosán fizet annak, aki róla gondoskodik.

A jellemet alakító és cselekvő erőt kereső katonai nevelés örök emberi értékeket ültet el a tömegek lelkébe. Azzal, hogy harcra edzi a nemzet színe-javát, leghathatósabban szolgálja a békét is. Gondviselő keze ma már a társadalom minden rétegéhez elér. Kitűnő vezetőréteget akar kiképezni, összekötő kapcsot állít a társadalmi rétegek közé, minden fegyverforgatásra alkalmas férfit teljes értékű harcosná képez és gondoskodik arról, hogy az összlakosság is felkészüljön, úgy testileg, mint lelkileg, bármilyen meglepetésre.

Dr. Sádó Ferenc.

A felvidéki polgári iskolák kérdéséhez.

A Felvidék visszacsatolásával húsvétig már több mint ötven polgári iskola került vissza az anyaországhoz. Ezek közül az iskolák közül vannak szlovák és ruszin tanítá nyelvűek, s ezek természetesen tovább is ugyanilyen tanítá nyelvűek maradnak, mert ahogy számunkra lehetővé tették azt, hogy húsz éven át saját iskoláinkban taníthattunk, éppúgy lehetővé kell tennünk nemzeti kisebbségeink számára, hogy ők is saját nyelvükön tanítsanak ne csak az elemi, hanem a középfokú iskolákban is.

Vázlatos mondanivalóim között csak a magyar tanítá nyelvű polgári iskolával szeretnék foglalkozni, mely a kisebbségi életsorsban meglehetősen sok változáson ment keresztül. A felvidéki iskolák történetéről már megpróbáltam rövid képet nyújtani, most inkább a polgári iskolák hármaskérdését szeretném teljesen tárgyilagosan felvetni, mert hiszen rossz struccpolitika az, amely az erdőt nem látja egyetlen fától, s amely nem akarja az esetleg „idegenből“ hozott értékeket elismerni, s a magyar jövő számára átmenteni. Tehetem ezt annál is inkább, mert sokéves pedagógus és magyar multam inkább intranzigensnek, mint megalkuvónak mutatható, és saját hazámban, ahol az emberi értékeket hál' Istennek immár nem lámpással kell keresni, nemcsak szabad, hanem igazat is kell mondanunk.

A polgári iskolát három oldaláról próbálom megvilágítani: személyi, tárgyi és szellemi oldaláról.

Ami a személyi oldalt illeti, meglehetősen bizonytalanság jellemzi mondanivalóimat. A Felvidéken magára maradt polgári iskolából csakhamar kivésztek a régi, pedagógiumot végzett polgári iskolai tanárok, s az utánpótlás a mult század vége felé bevezetett osztrák (birodalmi) rendszer szerint történt. A négy évfolyamú tanítóképzőt végzett ideiglenes tanítók két éves eredményes tanítói működés után úgynevezett gyakorlati — képesítő — vizsgálatot tettek, és csak ezután lettek véglegesíthetők. Valljuk be, hogy a tanítóképzés ezen fajtája sokkal reálisabb, mint a kész tanítói oklevelet esetleg a legkevésbé tanításra termett emberek

kezébe adni. Amikor erre gondolok, H. G. Wells jut eszembe, aki William Clissold világa című önéletrajzszerű regényében egy helyen azt mondja, hogy Angliában azok mennek tanárnak, akik félnek a szabad pályától és nem érznek magukban elég erőt arra, hogy az élet ezer arcával megbirkózzanak. Ezért is helyes volt, hogy a fiatal tanítók az előttük álló vizsgára gondolva, állandóan benne éltek az iskola és a tanítás szellemében, igyekeztek a módszereket nemcsak papírról megtanulni, hanem a gyakorlatban is alkalmazni. Azzal, hogy a pedagógia mindenütt kötelező vizsgatárgy volt, a tanítókat mintegy fokozottabb, elmélyültebb öncselekvésre és vizsgálódásra készítették. Ezekből a már gyakorlati vizsgát tett, tovább működő elemi iskolai tanítókból lettek a polgári iskolai „szaktanítók“, akik legalább hároméves eredményes, sőt jó vagy nagyon jó gyakorlati működés után jelentkezhettek a szakvizsgára. A magántanulás sokszor nélkülözi a tudományosságot, de a legnagyobb helyzeti előnye éppen az, hogy munkára és tanulásra kötelez mindenkit, mert a jelölt sohasem mondhatja, hogy a vizsgáló bizottság mit kérdez tőle. Magánszemináriumnak nevezhetnék az ön- és továbbképzés ezen módját, amelyre bizonyára csak a kiválóbb tanítók vállalkoztak, hiszen a polgári iskolához való átlépés hat éven át mai viszonyok szerint összesen havi tíz pengő anyagi pluszt jelentett. Az írásbeli és szóbeli vizsgálat, mely egy teljes héten át tartott, valamint a megkövetelt gyakorlati mintatanítás körülbelül meg tudták mutatni, hogy ki való a polgári iskolához és ki nem. A vizsgázónak be kellett mutatnia, hogy nemcsak a jelenkori pedagógiai irányzatokat és irodalmat ismeri, hanem a szervezeti kérdésekben is teljesen tájékozottnak kellett lennie az iskolaigazgatás és a felügyelet kérdéseiben. Ilyen szaktanítókat 1923-tól kezdve kapott a Felvidék. Eleinte inkább azok jelentkeztek erre a vizsgára, akiknek magyar polgári iskolai vagy tanítóképzőintézetű tanári oklevelét 1919 után már nem ismerték el, később azonban lassan jelentkeztek azok a bátrabb, öntudatosabb és igyekvőbb elemi iskolai tanítók is, akik talán csak a sors mostohasága, az agi körülményeik vagy kisebbségi mivoltuk miatt nem tudtak egyetemen vagy főiskolán tovább tanulni. Egész őszintén és a hazabeszélés vádjá nélkül elmondhatjuk, hogy a felvidéki képesítésű polgári iskolai tanárok között legalább olyan mértékben vannak jól felkészült és jó pedagógusok, mint az anyaországbeliek között. Az iskola és az élet amúgy sem mértek soha egyforma mértékkel. Amíg a megcsonkult hazában a polgári iskolához sok embert az elhelyezkedési lehetőség is vezetett, nálunk, a Felvidéken a vizsgára jelentkező tanítóknak számolnia kellett azzal, hogy évekig nem kap helyet polgári iskolában, ami pedig az anyagiakat illeti, már fent említettem, hogy a készülés, a tanulás, munka, költség, semmiféle anyagi előnnyel nem járt. A cseh-szlovák államból visszamaradt „szaktanítók“ személyi tekintetben sokszor igazi értéket jelentenek. A világnézet és különösen a tanítási módszer szabadsága, bátrabbá, kutatóbbá, meg nem alkuvóbbá tette őket. Szaktudásuk javát adták a magyar iskolának, s van vagy tíz-husz olyan cseh-szlovák képesítésű polgári iskolai tanár, akit a legkényesebb igényű fővárosi vagy nagyvárosi iskolába is oda lehetne ültetni a nélkül, hogy a tanulók vagy maguk a kar-

társak egy pillanatra is észrevennék, hogy nem Budapesten vagy Szegeden végzett, főiskolai képesítésű tanárról van szó. Személyi tekintetben tehát a felvidéki polgári iskolák semmivel rosszabbul nem állanak, mint a volt csonkaországbeli iskolák. Most csak az a kérdés, hogy a magyar tanügyi kormányzat le tudja-e vetni azt a bizonyos animozitást velük szemben, melyet gróf Teleki Pál akkori kultuszminiszter nyílt és férfias ígérete ellenére is sok vezető tanügyi személyiség táplál a Felvidékkel szemben. Azt hiszem, hogy az igazat írtam akkor, amikor egy téli cikkemben azt találtam írni, hogy a Felvidék magyar tanítói és tanárai közül legalább kétszázan megérdemelnék mindjárt a tanügyi főtanácsosi címet, mert a kisebbségi életben minden az iskolán múlt. Mikor e sorokat írom, persze még senki semmiféle címet nem kapott, de ettől meglehetősen el is szoktunk, s mint ahogy a cseh-szlovák tanügyi kormányzat nem dédelgetett bennünket, azonmód saját kormányzatunktól sem várunk elismerést. Magyarok voltunk, akik talán egy kissé érdekesebbek, egy kissé kevésbé szalónképesek, de egyben: a nemzet fenntartásában, a népi erők összefogásában senkitől nem kérünk tanácsot. Ezért, s kizárólag ezért jelent személyi tekintetben nyereséget a Felvidék legtöbb pedagógusa.

Mivel egy cikk keretében nagyon nehéz a kérdések vonalán mindent felölelni, rátérek arra, hogy tárgyi tekintetben mit nyertünk a polgári iskolákkal. A magyar tanügyi lapokat olvasgatva, sokszor bukkanunk rá az öncselekvésre, a filmoktatásra, a Vöröskeresztre, sok olyan dologra, amit mi kisebbségi viszonylatokban is ott ahol már évekkel ezelőtt megvalósítottunk. Mint fentebb már említettem, a polgári iskolákban a módszer szabadsága teljes volt, s ennek következtében sok helyen igen jól felszerelt polgári iskolát kapott a volt csonka, de nekünk mindig egyformán kedves anyaország. Az én iskolámban például olyan fizikai szertár volt, ahonnan a helybeli gimnázium is sokszor kért kölcsön szemléltető eszközöket. Pedig másodrendű iskola voltunk, ahol a magyar osztályok szinte alig számítottak. Kezdve a berendezéstől, a legmodernebb butoroktól a pompás épületekig, a polgári iskolát, mint a néppel törődő szellem legkedveltebb iskolatípusát mentettük át a magyarságnak. Egy-egy iskola költségvetési kerete különösen az általános gazdasági válság előtt jóval felülmulta a szokásos kereteket. A költségvetésből nem kellett semmit megtakarítani, s legfeljebb túlbuzgó igazgatók igyekeztek érdemet szerezni azzal, hogy egy-kétezer cseh korona fölösleget mutattak ki. Nem takarékoskodtak, de nem is pazaroltak. Amíg egy bombavető repülőgépet vásároltak, addig az iskolára is gondoltak. Ne értsen félre senki, nem dicsérni akarom a letűnt időket, hiszen a magyar ember nem kisebbségi sorsba teremt s akármilyen rózsás is lett volna a dolga, sohasem tudott volna beleilleszkedni egy idegen állam teljes vérkeringésébe és életerébe, csak azt akartam jellemezni, hogy a Nyugathoz közelkerült, s azt szívesen mintázó, összetákoltt állam nagyon jól meglátta, hogy az iskola a hadseregnél is többet jelent. Hadserget már láttunk megfutamodni és puskalövés nélkül feladni az állásokat, iskolát még nem láttunk nyom nélkül, máról-holnapra eltűnni. Tárgyi tekintetben a volt cseh-szlovák állam hozzánk került polgári is-

kolái egy kicsit igényesebbek lesznek, mint az anyaországbeliek, különösen, hogy a jövő tanévtől kezdve minden felvidéki iskolára egyaránt vonatkozik az az 1927. évi törvény, mely minden állami iskola teljes dologi fenntartását az illető iskolaközsége hárítja. Nem bírálni akarunk, de nem tudjuk elképzelni, hogy ugyanakkor, amikor a kartellek világát éljük (mi, szegény, csehszlovákiai kisebbségi magyarok azt gondoltuk, hogy a világon sehol sincs annyi kartell, mint épp:n Prága országában!) miért kell az iskoláknak sokszor a legszükségesebbeket nélkülözniök? Egy-két igazgatósági tagsággal, egy-két szinekurával, álláshalmozással kevesebb, és az egész iskolaügy látszólagos problematikáját játékos könnyedséggel megoldjuk.

A három felvetett kérdés közül talán mindannyiunk számára a legfontosabb a polgári iskolák kérdésének szellemi oldala.

A csehszlovákiai polgári iskola — hála Istennek! — né p i s k o l a volt. Finomabb árnyalata az 1922-ben fölvetett, de csak évekkel később megvalósított nyolcosztályos elemi iskolának. Csak a legutóbbi évben vezették be az u. n. körzeti polgári iskolákat, s ez a törvény minden nagyobb községet körzetével együtt arra kötelezett, hogy közösen egy polgári iskolát tartson fenn. Mielőtt azonban erről bővebben beszélünk, meg kell említenem, hogy a polgári iskola azokon a helyeken, ahol ez az iskolafajta már régebben be volt vezetve, minden tanköteles gyermek kötelező iskolája volt, amelybe a törvény kényszerítette a tanulókat. A városokban és nagyobb községekben az elemi iskola hatodik, hetedik és nyolcadik osztálya helyett a háromosztályos (osztrák előírások szerint reorganizált) polgári iskola vette át a nevelés további irányítását. A polgári iskolába az ötödik elemi osztályból lehetett átlépni, mégpedig az újabb időkben az elemi iskola tantestületének véleménye alapján.

Sokan azt mondják, s a volt csonkaországbeli pedagógusok szinte kivétel nélkül azt tartják, hogy a kötelező polgári iskola rontott az iskolatípus színvonalán. Igaz, hogy jóformán minden válogatás nélkül kerültek hozzánk tanulók, akiknek sem könyvük, sem füzetük nem volt, s mindenre azt felelték: „Édesanyám azt mondta, hogyha iskolába kell járnunk, hát adjon mindent az iskola!” Ezek a tanulók azonban legtöbbször tiz-tizenöt százalékot tettek ki. A fennmaradó kilencven-nyolcvanöt százalék annál nagyobb örömmel járt polgári iskolába, s az utóbbi években maguk a szegény szülők is természetesnek tartották, hogy gyermekük polgári iskolába járjon. A kötelező polgári iskola nagyban növelte a népművelést, amelyeket hivatalos vagy egyesületi népműveléssel, téli tanfolyamokkal, szabadegyetemekkel sem tudnak pótolni, ha a gyermekeket a megfelelő korban nem engedik a megfelelő iskolába.

A színvonal „csökkent“, az átlagos népi műveltség emelkedett. Nem tudom, hogy a kettő közül melyik a fontosabb, különösen kisebbségi életet élő nép számára. A csehszlovákiai magyar polgár lassan kezdte érteni, hogy a vele egy államban élő cseh vagy német miért műveltebb, miért tud könnyebben elhelyezkedni azokban az alsóbb hivatalokban, állami alkalmazásban, amely magának a magyarnak is minden vágya, mert sajnos, akár kisebbségi, akár otthon, többségi nemzet vagyunk, a magyar nép ideálja még mindig az altiszti élet. A kisebbségi magyarság

nem arra gondolt, hogy gyermekeiből tényérsapkás csendőrt, gumibotos rendőrt, adóhivatali vagy törvénytudó szolgát, továbbszolgáló altisztet nevel, hanem valami megmagyarázhatatlan reménnyel hitt jövőjének jobbrafordulásában. Ezt a sorsfordulást a magasabb műveltséget nyújtó iskola révén vélte elérni.

A felvidéki polgári iskolából ezrével kerültek ki a tanulók a mindennapos, munkás magyar életbe. Maguk sem vették észre, hogy a munkánélküliség légkörében felnőve, bátrabbak, igényesebbek lettek. Az élet-ről való elgondolásuk egy kicsit merészebbé vált, de nemzeti irányban öntudatosodtak, a polgári iskolából kikerült kétkézi munkás, az egyszerű falusi napszámos vagy törpebirtokos éppen az iskolában nevelődött rá a magasabb életszint követelésére, s ezt nemzeti vágyainak, nemzeti politikájának hirdetésében és kiélésében érezte megvalósíthatónak. Ezerkilencszázharminchatban találkozóra gyűltem össze volt tanítványaimmal. Ahogy szétnéztem közöttük, egyszerre csak szinte boldogan látom, hogy nincs közöttük egyetlen szellemi munkás sem, de találtam favágótól kezdve, ügyes gépkocsivezetőig mindenféle rendű és rangú, mégis csak egyszerű munkásembert. A leányok közül egyetlen ment férjhez uriemberhez, egy falusi tanítóhoz, egyébként életszintjükben semmiféle változás nem történt, legfőlegbb saját „osztályukat“ erősítették azzal, hogy öntudatosnak értek vissza oda, ahonnan elszármaztak.

A hasonló, látszólag könnyen elférhető elméletet bizonyára a benesi demokrácia kinövésének tekinti a felületes, átlagolvasó. Nekem azonban eszembe jut a német népi nevelés, az a tudományág, amelyet nálunk alig vagy csak mostanában művelnek: a népiségtudomány.

A polgári iskola szelleme egy magyar népi szellem csirájában élő melegágya volt. Tanárai is a „szaktanító“ igénytelen címet viselték, bár a magyar nyelvterület csak polgári iskolai „tanárt“ ismer. Az öncselekvés, az öntevékenység iskolája egyedül ez az iskolafaj volt, mely nem zárkózott el dogmatikus merevséggel, középiskolaszerűleg az élettől, s mégis sokkal többet, sokkal magasabbrendű tudott nyújtani mint az egyvagy kéttanítós falusi nyolcosztályos iskola. A magyar nép rászakolt a polgári iskolára. Nem került semmijébe, mert az alacsony beiratási díjon kívül semmiféle tandíjat sem kellett fizetnie, sőt gyermekeit ingyen könyvvel, fűzettel, írószerrel látták el, s év végén még ingyen tanulmányi kirándulásra is elvitték. Népgondozási szempontból a polgári iskola nem dicsekedhetett menzákkal, pomp s segélyző egyesületekkel, amelyeket a gyenge, de jobbmódú gyermekek szülei már csak társadalmi szereplés kedvéért is támogattak, de az egyszerű szülő utolsó fillérjét is odadta volna arra, hogy gyermeke „most már csak fejezze be a polgári iskolát, ha a törvény odakényszerítette.“

Azzal, hogy a polgári iskolába leginkább olyan tanerők kerültek, akik több-kevesebb ideig falusi elemi iskolában működtek, az iskola szociális színvonalát emelték. A maga is egyszerű, falusi sorsban élő tanítóember sokkal jobban utat talált a városi proletárgyermek szívéhez és értelméhez, mint a falut nem járt, igazi népi nyomorúságot nem látott városi tanárember, akit sokszor társadalmi állás, a „katedra“ tisztelete és nimbusza csábított a tanári pályára.

A polgári iskola egészséges szellemét bizonyítja az a tény is, hogy a polgári iskolai tanerők sokkal jobban kivették részüket a szociális tevékenységből, mint a középiskolák tanárai. Ahány emberbaráti intézmény volt, az mind számított a polgári iskolák támogatására, s e tekintetben reánk, magyarokra valószínűleg a cseh népi lelkiség, mint társadalmi értékmérő lehetett igazi hatással. A cseh iskolatípusok legkedveltebbje a polgári iskola volt, a cseh nép a polgári iskolák tanítóit igen nagyra becsülte, társadalmi szempontból talán a megérdemeltnél is nagyobb szintre emelte. Így történhetett meg, hogy pl. a brünni Vöröskereszt Egyesület elnöke egy polgári iskolai igazgató volt, alelnöke pedig egy tábornok vagy magasrangú állami tisztviselő, egyetemi tanár stb.

Magyar viszonylatokban ez a szellemiség, amelyet átmentettünk a volt csonkaországba, talán kissé káros is, vagy tömegében felrázó hatású. Ha nemzetközi nevelésben részesítettük volna a polgári iskola ifjúságát, a magyarság egyetemére nézve káros, és egy nemzedéken át jóvátehetetlen hibát követtünk volna el. Mi azonban *magyarnak*, nemzeti érzésűnek, igaznak és az élettől nem féltő, meg nem alkuvó munkásnak neveltük a polgári iskola ifjúságát. Nem elveszett, hanem csiszolt *népi* értékeket mentettünk át régi hazánkba, talán éppen akkor, amikor erre a szellemiségre a legnagyobb szükség volt.

Amíg a volt csonkaországbeli polgári iskolai tanárság az utóbbi évek legnagyobb vívmányainak a polgári iskola „középfokú” jellegét tartja, s ennek a maga módján — valljuk be, jogosan — szíve szerint örül, addig mi a felvidéki polgári iskolával magasabbrendű, lassan kiépített népiskolát hoztunk vissza. Ha akad majd ütközőpont, bizonyára a szociális, egészen népi szellem lesz az oka.

Rövid képekben körülbelül ennyit tudtam elmondani a felvidéki polgári iskoláról. Valószínűleg volt bennem egy kis elfogultság, egy kis szubjektív meglátás is, mindenesetre azt szeretném, ha soraimat senki sem értené félre, s inkább őszintén, magyarhoz méltóan megmondaná ellenvéleményét.

Sági Farkas István.

A vakság a lelki élet kialakulásában

A fejlődési zavarok miatt nehezen nevelhető egyén lelki életének szemléletében sokkal határozottabb formában találkozunk hiányok, értékcsökkenések, vagy pedig egyoldalú értékemelkedések eseteivel, mint az u. n. normális fejlődésű egyéneknél. Ezek az értékváltozások rendszerint a fejlődő életnek bizonyos szempontból összefüggő gyakorlati területeire vonatkoznak. Minél súlyosabb esettel állunk szemben, ez az érték-eltolódás annál könnyebben felismerhető. Ellenben a fejlődés magasabb foka felé haladva, az egyén lelki élete mindinkább többoldalúvá válik a külső hatások felfogásánál, termelői munka számára mindig finomabban különül, s így a kutató részére különösen az egyéni sajátosságok lesznek nehezebben megközelíthetők. Ezzel szemben igazolható az a